

Válogatás a XIX. századi magyar sajtócenzúra gyöngyszemeiből

1. AZ IFJÚSÁG ROMLOTTSÁGÁNAK ÜGYE

Armbruster bécsi udvari tikár, aki a Napóleon elleni háború idején, 1809-ben sokat tartózkodott Pesten, és „az írói körökkel összeköttetésben állott”, a következőt jelenti Hager grófnak, a bécsi rendőrminiszternek 1810. június 24-én a magyar ifjúság romlottságáról – kétségének adva hangot azzal kapcsolatban, hogy azt csakis „a rablóromantikát tömjénező regények” okozzák. A derék hivatalnok kifejti, hogy a legfőbb ok a házi nevelés teljes elhanyagolásában és különösen abban a körülményben rejlik, hogy a nevelőket többnyire „nem belső tartalmuk, hanem külső alakjuk szerint és nem is annyira a fiuk, mint inkább anyáik részére választják meg, minek következtében, általában véve, erkölcsi anarchia keletkezik.”

(Forrás: WERTHEIMER EDE: A magyarországi cenzúra történelméhez. *Századok* 1893(32) 294–316.

2. A JAKOBINUS DALOK ÜGYE

Lócsén, a megyei tisztújítás alkalmából sok vidéki nemes úr szállt meg a városban az 1800-as évben. A fogadás a zajos napok elmúltával egyik szobájában könyvet talált, melyet valamelyik vendég felejtett ott. A veszedelmesnek látszó könyvet átnyújtotta a városi tanácsnak, mely azt december 2-án a helytartótanácsnak küldte föl. A könyv címe: *Gesänge für Freunde der Aufklärung und geselligen Freunden*; megjelent 1798-ban, az impresszum szerint Philadelphiában. Ez esetben tehát modern kiadványról van szó, mely a bécsi cenzúrakatalógusokban még

nem is szerepelt és valószínűleg külföldről becsempészve került a szepesi nemesúr birtokába, aki azt Lócsén felejtette.

Riethaller, a revizor 1801. február 11-én azt írja, hogy a könyvet egyik eddigi katalógusban sem találta megnevezve, bár tartalma olyan, hogy az minden a törvényt és a törvényes hatalmat tisztelő polgárban botránkozást kelt. A jakobinusok, vagy más néven, illuminátusok dalai vannak benne, melyek különleges színeikkel az embert megejtik, a mellett a szabadságnak és egyenlőségnek fegyverrel való kivívására serkentenek és a királyok detronizálását meg a nemesség elűzését jövendölik meg. A revizori hivatal véleménye szerint az igen veszedelmes irat a legszigorúbban eltiltandó és a könyvkereskedőknél található példányokat el kell kobozni. Az elkobzást elrendelő dekrétum aránylag hamar, már március 27-én meg is jelent. Ez tiltottnak nyilvánította a könyvet, de egyúttal arra is figyelmeztette a revizorokat, hogy az elkobzásnál elővigyázatossággal járjanak el, hogy a könyv még jobban ismertté ne váljék.

3. A BORSODI ELEFÁNT ÜGYE

Az egyházi tradíciótól való elszakadás és a filozófia szerelme mutatkozik abban a kéziratban amelyet Szuhányi kassai főigazgató küldött fel 1817. december 10-én a helytartótanácsnak. A kéziratnak, melyet Decsy Antal miskolci ügyvéd nyújtott be cenzúrázás végett, címe: *Istoriával és Phylosophiával egyeies Elmélkedés az Borsod Vármegyei Elefántul.*

A szerző azon elmélkedik ebben az elég terjedelmes munkában, hogyan kerülhetett

Indiából, Afrikából a Tisza partjára az az elefánt, melynek csontjait az előző században borsodmegyei halászok hálójukban kihúzták és mely most, a vármegye kapuja mellé van felszegezve. Az olvasóhoz intézett beköszöntőjében a szerző elmondja, hogy a borsodiak nem sokat gondolkoztak a dolgon és megelégedtek avval, hogy az özönvíz hozta ide az elefántot. Ő azonban készítetett egy olyan magyarázatot, mely tudományos érveket tartalmaz – „nem a piaczi kofák szájából, hanem a legtudósabb anglus, francia, belga philosophusok munkáibul” ...

A szerző – írja a cenzor, Trenka Mihály 1818. január 28-án kelt jelentésében – beköszöntőjében felsorolja a könyveket, melyeket művéhez felhasznált és itt, bár bizonytalanul, egy Tractatus de Tolarantia és Ratio per Alphabetum című művet is említ. Majd Plinius szerint magyarázza az elefántot rosszul idézve Aristotelest és Cicerót. Az első szakaszban az özönvízről ír zavarosan és tudatlanul, a második szakaszban Recherches, Gazette és Voyage nevekről azt állítja, hogy

azok jeles francia tudósok. Azt véli, hogy Nagy Konstantin, mikor 315-ben Cibulis pannóniai várost megtámadta, hozta be az elefántokat. Szerinte Eger és Miskolc között kelt át Licius a Tiszán. Ebből látszik, hogy sem Pannónia határait, sem Cibulis fekvését nem ismeri. A szerző, miután még a Balatont a Kaszpi-tengerrel egyenlő nagyságúvá tette megemlíti, hogy hány ügyvéd van és hány peres ügy Borsod vármegyében. A revizori hivatal véleménye, hogy a munkát, melyet a szerző Borsod vármegyének ajánl, de melynek elterjesztéséből csak gúny érné a megyét és a magyar irodalmat, a szerzőnek, ki derék férfiú, de a témához szükséges fizikai és természettudományi felkészültséggel nem rendelkezik, vissza kell adni.

(Forrás: SASHEGYI OSZKÁR: *Német felvilágosodás és magyar cenzúra. 1800–1830.* Budapest, 1938.)

VÁLOGATTA: DÖBÖR ANDRÁS